

VALDKOND	PÄDEVUS	KIRJELDUS
1. Kestlikkusväärtuste omaksvõtmine	1.1 Kestlikkuse väärtustamine	Mõtiskleda isiklike väärtuste üle; teha kindlaks ja selgitada, kuidas väärtused inimeste seas ja aja jooksul muutuvad, hinnates samal ajal kriitiliselt, kuidas need sobituvad kestlikkusväärtustega
	1.2 Õigluse toetamine	Toetada võrdsust ja õiglust praeguste ja tulevaste põlvkondade jaoks ning õppida eelmistelt põlvkondadelt kestlikkuse nimel
	1.3 Looduse väärtustamine	Teadvustada, et inimene on osa loodusest, ning austada teiste liikide ja looduse enda vajadusi ja õigusi, et taastada ja taasluua terved ja vastupidavad ökosüsteemid

4.1.1 Kestlikkuse väärtustamine

Kirjeldus (1.1): *mõtiskleda isiklike väärtuste üle; teha kindlaks ja selgitada, kuidas väärtused inimeste seas ja aja jooksul muutuvad, hinnates samal ajal kriitiliselt, kuidas need sobituvad kestlikkusväärtustega*

Kestlikkuse väärtustamise eesmärk on soodustada väärtuste ja vaatenurkade üle järelemõtlemist seoses kestlikkusprobleemidega. Selles kontekstis saavad õppijad oma väärtused sõnastada ja kaaluda nende vastavust kestlikkusele kui ühisele eesmärgile.

Kestlikkuse väärtustamise võiks määratleda kui metapädevust, kuna selle peamine eesmärk ei ole õpetada konkreetseid väärtusi, vaid tekitada õppijates mõistmine, et väärtused on konstruktsioonid ja inimesed saavad valida, milliseid väärtusi oma elus eelistada³¹.

Kestlikkuse väärtustamine võimaldab õppijatel arutleda oma mõtteviisi, plaanide ja tegevuse üle. See esitab neile küsimuse, kas need väärtused põhjustavad mingit kahju ja kas need on kooskõlas kestlikkusväärtustega ning aitavad seega kaasa kestlikkusele. See annab õppijatele võimaluse arutleda ja mõtiskleda väärtuste, nende mitmekesisuse ja kultuurisõltuvuse üle.

4.1.2 Õigluse toetamine

Kirjeldus (1.2): *toetada võrdsust ja õiglust praeguste ja tulevaste põlvkondade jaoks ning õppida eelmistelt põlvkondadelt kestlikkuse nimel*

Õigluse toetamine tähendab praeguste ja tulevaste põlvkondade vahelise võrdsuse ja õigluse edendamist, õppides samal ajal varasematest traditsioonidest ja tegutsemisest. Lähtudes eeldusest, et inimeste tervis on lahutamatu seotud planeedi tervise, võib see pädevus aidata õppijatel mõista, et keskkonna kvaliteet on seotud võrdsuse ja õiglusega³². Juurdepääs haljasaladele võib vähendada tervise seotud sotsiaal-majanduslikku ebavõrdsust³³. Keskkonnaalane võrdsus ja õiglus tähendavad seega inimestevahelist võrdsust ja õiglust.

Siiski ei tähenda õigluse toetamine ainult keskkonnaõigluse ja võrdsuse edendamist inimeste tervise parandamiseks. Kooskõlas looduse väärtustamise pädevusega tähendab õigluse

toetamine ka teiste liikide ja keskkonna ökosüsteemide huvide ja võimaluste arvestamist ning loodushoiu olulisust tulevastele põlvkondadele ja loodusele endale.

Õigluse toetamist kui pädevust saab tugevdada vastutustunde edendamisega koostöös ja meeskonnatöös, tunnustades ja austades samas teisi seisukohti³⁴.

4.1.3 Looduse väärtustamine

Kirjeldus (1.3): *teadvustada, et inimene on osa loodusest, ning austada teiste liikide ja looduse enda vajadusi ja õigusi, et taastada ja taastada terved ja vastupidavad ökosüsteemid.*

Looduse väärtustamine tähendab seda, et arendatakse empaatilist suhtumist planeeti ja hoolivust teiste liikide suhtes. Selleks on vaja teadmisi looduskeskkonna põhiosadest (geosfäär, biosfäär, hüdroosfäär, krüosfäär ja atmosfäär) ning elusorganismide ja elutute komponentide tihedatest seostest ja vastastikusest seotusest. Teadmised loodusnähtuste kohta võivad innustada meid looma tihedamat sidet loodusega, mis omakorda võib motiveerida kestlikkuse nimel edasi õppima.

Looduse väärtustamine soodustab tervet suhet looduskeskkonnaga ja selle eesmärk on tekitada inimestes tunne, et nad on loodusega seotud. See tunne võib aidata vastanduda psühholoogilisele stressile ja negatiivsetele emotsioonidele, mida lapsed ja noored kogu maailmas kliimamuutuste tõttu kogevad,³⁵ ning aidata parandada nende meeleolu ja vaimset tervist³⁶.

Mõiste „looduse defitsiidi häire“ (*nature deficit disorder*) väljendab loodusest võõrandumisega kaasnevaid inimkulusid: i) meelte kasutamise vähenemine, ii) tähelepanuraskused, iii) füüsiliste ja vaimsete haiguste suurem esinemissagedus, iv) lühinägelikkuse suurenemine, v) laste ja täiskasvanute ülekaalulisuse suurenemine ja vi) suurenenud D-vitamiini vaegus³⁷. Uuringud näitavad, et „looduse defitsiidi häirest“ ülesaamiseks ei pea me olema loodusega mitte ainult *kontaktis*, vaid *tundma* ka *sidet* loodusega³⁸. Kui kontakt hõlmab füüsilist kokkupuudet looduskeskkonnaga peamiselt pindmisel tasandil, siis side loodusega puudutab meie tundeid ja vaateid, mis tulenevad mõtestatud suhestumise kujunemisest ning looduskeskkonnas kogetu enda isiksuse osaks muutmise, nt sidemed loomade, taimede või kohtadega. Selline omaksvõtmine võib pikemas perspektiivis soodustada looduse taastamist³⁹.

2. Kestlikkuse keerukuse käsitlemine	2.1 Süsteemne mõtlemine	Läheneda kestlikkuse probleemile igast küljest; võtta arvesse aega, ruumi ja konteksti, et mõista elementide koostoimet süsteemides ja nende vahel
	2.2 Kriitiline mõtlemine	Hinnata teavet ja argumente, teha kindlaks eeldused, vaidlustada <i>status quo</i> ning mõelda, kuidas isiklik, sotsiaalne ja kultuuriline taust mõjutab mõtlemist ja järeldusi
	2.3 Probleemi piiritlemine	Sõnastada praegused või võimalikud väljakutsed kestlikkusprobleemina raskuste, osalevate inimeste, aja ja geograafilise ulatuse seisukohast, et leida sobivad lähenemisviisid probleemide ettenägemiseks ja ennetamiseks ning juba olemasolevate probleemide leevendamiseks ja nendega kohanemiseks

4.2.1 Süsteemne mõtlemine

Kirjeldus (2.1): läheneda kestlikkuse probleemile igast küljest; võtta arvesse aega, ruumi ja konteksti, et mõista elementide koostoimet süsteemides ja nende vahel

Õppijate varustamine süsteemse mõtlemise oskusega on vajalik selleks, et mõista keerulisi kestlikkusprobleeme ja nende arengut. *Süsteemne mõtlemine* võimaldab meil mõista tõelisust seoses teiste kontekstidega (lokaalne, riigisisene, üleilmne) ja valdkondadega (keskkond, sotsiaalvaldkond, majandus, kultuur). Kestlikkuse edasiviimiseks on see ülioluline. *Süsteemikeskne mõtlemine* võimaldab õppijatel teha kindlaks tagasisidemehhanismid, sekkumiskohad ja interaktiivsed trajektoolid. *Süsteemset mõtlemist* võib mõista kui võimaluste hindamise, otsuste tegemise ja tegutsemise vahendit⁴³. See põhineb eeldusel, et süsteemi osad toimivad süsteemist eraldatuna erinevalt. Seevastu suurendab fragmentaarne mõtlemine, st osade analüüsimine üksteisest eraldi kogu omavahel seotud süsteemi asemel, küündimatut vaadet ja võib viia kestlikkusprobleemide liigse lihtsustamiseni, mis ei pruugi olla tegelikkusega vastavuses.

4.2.2 Kriitiline mõtlemine

Kirjeldus (2.2): hinnata teavet ja argumente, teha kindlaks eeldused, vaidlustada *status quo* ning mõelda, kuidas isiklik, sotsiaalne ja kultuuriline taust mõjutab mõtlemist ja järeldusi

Kriitilist mõtlemist peetakse õppijate jaoks esmatähtsaks, et „tulla toime määramatuse, keerukuse ja muutustega“⁴⁵. Kriitiline mõtlemine on keerukas kognitiivne protsess, mis hõlmab paljusid kestlikkusprobleeme käsitleva teabe hindamiseks ja mõistmiseks vajalikke oskusi. See võimaldab õppijatel oma vaateid avardada, pidamata teabe ja teabeallikate toetusel iseenesestmõistetavaks. Kokkuvõttes peaks õppijatel olema mugav erinevate erialade teavet omandada ja seda integreerida⁴⁶. Kriitiline vaade võimaldab õppijatel oma väärtusi, vaatenurki ja arusaama maailmast kahtluse alla seada ja mõista⁴⁷.

Kriitiline mõtlemine võib aidata õppijatel saada vastutustundlikumaks ja teha aktiivset koostööd kestliku maailma loomisel. Täpsemalt öeldes aitab kriitilise mõtlemise tugevdamine neil minna

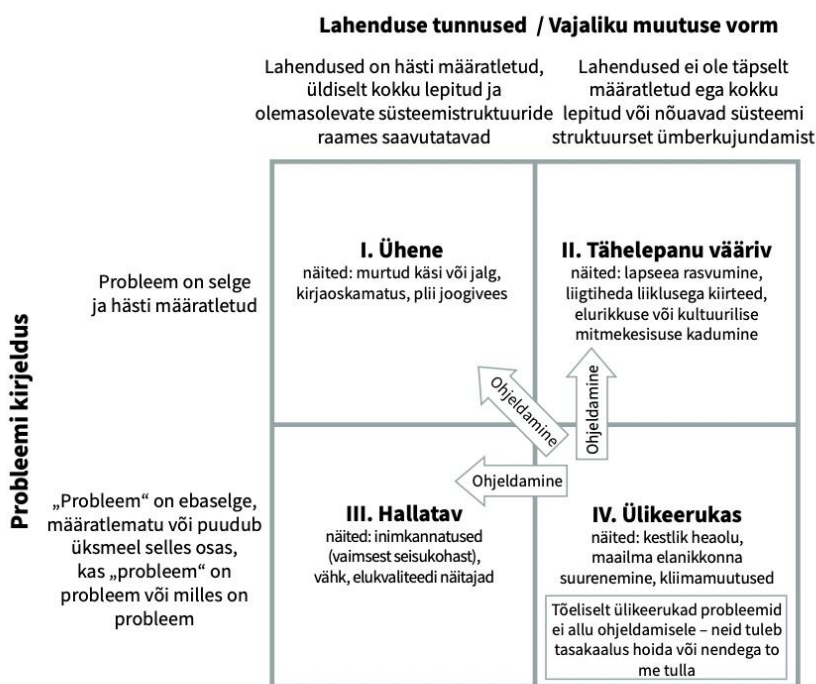
kaugemale pelgast kestlikkuskontseptsioonide passiivsest mõistmisest⁴⁸. See aitab neil arendada suutlikkust kajastada ja hinnata teooriaid ja prognoose.

4.2.3 Probleemi piiritlemine

Kirjeldus (2.3): sõnastada praegused või võimalikud väljakutsed kestlikkusprobleemina raskuste, osalevate inimeste, aja ja geograafilise ulatuse seisukohast, et leida sobivad lähenemisviisid probleemide ettenägemiseks ja ennetamiseks ning juba olemasolevate probleemide leevendamiseks ja nendega kohanemiseks

Probleemi piiritlemine on tegelike või võimalike kestlikkusprobleemide kindlakstegemise protsess. See hõlmab kestlikkusprobleemide määramist ja struktureerimist nende keerukuse ja peamiste asjaosaliste põhjal. Suureks takistuseks võib olla arusaamine sellest, mis laadi on tegelikud või võimalikud probleemid, mida me püüame määratleda, nt alates lihtsatest kuni nn ülikeerukate probleemideni.

Eksperdid on teinud kindlaks probleemide neli liiki, lähtudes sellest, kui hästi on määratletud nii probleem ise kui ka selle lahendus⁴⁹ (vt joonis 5). Nende nelja probleemiliigi eristamine võib aidata leida sobivaid lahendusi.

Joonis 5. Probleemi kirjeldus ja vajalik muutus [allikas: Glasser, 2018]

See protsess hõlmab ka selle kindlakstegemist, kas praegune olukord on juba probleem või see võib tulevikus probleemiks muutuda.

Kõige olulisem on see, et *probleemi piiritlemisega* selgitatakse välja, mis on antud olukorra puhul probleem, ja selgitatakse välja selle lahendamiseks parim meede, mis hõlmab süsteemset mõtlemist. Sisuliselt aitab *probleemi piiritlemine* seada eesmärgid ja suuna, milles probleemide lahendamise protsess peaks kulgema⁵⁰. Kuigi kestlikkusprobleemid on kompleksed ja sageli lahendamatud, saab

võtta asjakohaseid meetmeid kas nende ettenägemiseks ja ärahoidmiseks või nende leevendamiseks ja kohandamiseks juba olemasoleva probleemiga.

Probleemi piiritlemine võib aidata kindlaks teha olukorrad ja määratleda need antud kontekstis praeguse või võimaliku kestlikkusprobleemina. See eeldab sotsiaalökoloogiliste süsteemide kriitilist mõistmist. *Probleemi piiritlemine* omakorda võib aidata kestlikkusprobleemi konteksti paigutada ja seda antud geograafilises ja ajalises kontekstis määratleda.

VALDKOND	PÄDEVUS	KIRJELDUS
3. Kestliku tuleviku kujutlemine	3.1 Tulevikupädevus	Kujutleda alternatiivseid kestliku tuleviku võimalusi, kujutades ette ja arendades alternatiivseid stsenaariume ning määrata kindlaks sammud, mis on vajalikud eelistatud kestliku tuleviku saavutamiseks
	3.2 Kohanemisevõime	Juhtida üleminekuid ja ohjata probleeme keerulistes kestlikkuse olukordades ning teha tulevikuga seotud otsuseid ebakindluse, ebaselguse ja riski tingimustes
	3.3 Uuriv mõtlemine	Võtta omaks relatiivne mõtteviis, uurides ja sidudes omavahel erinevaid distsipline, kasutades loovust ja eksperimenteerides uudsete ideede või meetoditega

4.3.1 Tulevikupädevus

Kirjeldus (3.1): kujutleda alternatiivseid kestliku tuleviku võimalusi, kujutades ette ja arendades alternatiivseid stsenaariume, ning määrata kindlaks sammud, mis on vajalikud eelistatud kestliku tuleviku saavutamiseks

Tulevikupädevus annab õppijatele võimaluse kujundada oma visioone kestlikust tulevikust, pakkudes neile teadmisi, oskusi ja hoiakuid, et mõista tulevikku kui erinevate alternatiivide kogumit. Tuleviku mõistmise vahendina eristatakse teadusuuringutes tavaliselt kolme lähenemisviisi:

- eeldatav tulevik, st see, mida me arvame juhtuvat lähtuvalt sellest, mis praegu toimub ja mida me teame, nt senise olukorra jätkumine;
- alternatiivne tulevik, st et juhtuma hakkav võib ootustest erineda, nt selliste roheliste töökohade loomine, mida praegu olemas ei ole;
- eelistatud tulevik, st me võime ette kujutada enda, meie kogukonna ja meie planeedi jaoks kestlikku tulevikku ning määrata kindlaks sellise tuleviku saavutamiseks vajalikud sammud ja meetmed,⁵⁴ nt ringmajandus.

Tulevikupädevus võimaldab õppijatel muutusi ette näha, nendeks valmistuda ja muutuse tekkides leidlikult tegutseda⁵⁵. *Tulevikupädevus* ergutab õppijaid i) kasutama tulevikule mõeldes kujutlusvõimet, ii) kasutama intuitsiooni ja loovust ning iii) hindama võimalikke samme, mis on vajalikud nende eelistatud tuleviku saavutamiseks. Kasutades reaalseid kogemusi, saab õppijatele õpetada tulevikumetoodikaid, milles rakendatakse kvalitatiivseid ja/või kvantitatiivseid uurimismeetodeid.

4.3.2 Kohanemisevõime

Kirjeldus (3.2): juhtida üleminekuid ja ohjata probleeme keerulistes kestlikkuse olukordades ning teha tulevikuga seotud otsuseid ebakindluse, ebaselguse ja riski tingimustes

Kohanemisvõime tähendab paindlikkust ja suutlikkust kohaneda uute olukordadega ning teha kohandusi, et kohaneda meie keerulises maailmas toimuvate muutustega⁵⁶. Oluline on see, et õppijad suudaksid toime tulla tuleviku suhtes valitseva ebakindlusega ning ülikeerukate kestlikkusprobleemide ja nende võimaliku arenguga seotud ebaselgusega. Kohanemisvõime peaks andma õppijatele oskuse tulla toime kestlikkuses tehtavate kompromissidega nt keskkonnamõju ja sotsiaalsed tagajärjed, samuti majanduslikud aspektid. Lisaks peaksid õppijad tundma, et nad on võimelised kaaluma võimalusi ja tegema otsuseid isegi siis, kui nad seisavad tulevikku vaadates silmitsi vastuolude ja riskidega⁵⁷.

Inimesed võivad õppida selleks, et omandada teadmisi, mille tulemusena võivad nad muuta oma arvamusi ja käitumist ning õppida oma emotsioone juhtima⁵⁸. Kognitiivse kohanemisvõime puhul võib see hõlmata muutuva kliima olulisuse paremat õpetamist inimestele. Käitumusliku kohanemisvõime puhul võib see hõlmata noorte seas keskkonda toetavate ja säästvate positiivsete ja praktiliste meetmete edendamist, näiteks energia säästmine, ringlussevõtt, puhta energia kasutamine, veekasutuse kontrollimine ning teiste ärgitamine nii kodus kui ka koolis sama tegema.

4.3.3 Uuriv mõtlemine

Kirjeldus (3.3): *võtta omaks relatiivne mõtteviis, uurides ja sidudes omavahel erinevaid distsipliine, kasutades loovust ja eksperimenteerides uudsete ideede või meetoditega*

Uuriva mõtlemise eesmärk on edendada loovust, et näha ette alternatiivseid tulevikuprognose. Eri distsipliinide, traditsioonide ja kultuuride valdkondadevahelisel kasutamisel võib uuriv mõtlemine aidata õppijatel luua tulevikuvisionid ringmajandusest (kestliku arengu eesmärk nr 12) ja ühiskonnast (kestliku arengu eesmärk nr 11). Lineaarsetelt tootmis- ja tarbimismudelilt ringmudelitele üleminekuks vajame loomingulise mõtlemise ning uute ideede ja lähenemisviisidega katsetamise kombinatsiooni.

Kuna uuendused, mis aitavad jõuda ringmajanduseni, muudavad meie ühiskonda, toovad need kaasa ka uusi sotsiaalse suhtluse viise ja uusi kultuuritavasid. Näiteks veebiplatvormid, kus inimesed saavad omavahel riideid vahetada ja autot jagada ning vältida toidu raiskamist.

Uuriv mõtlemine eeldab seega kognitiivseid protsesse ja seda, et inimesed kasutaksid oma intuitsiooni. Väidete kohaselt, mis rõhutavad nende kahe vahelist tihedat seost, julgustavad kestlikkust käsitlevas hariduses käsitletud küsimused ja pedagoogilised lähenemisviisid õppijaid arendama loova mõtlemise võimeid⁵⁹.

4. Tegutsemine kestlikkuse nimel	4.1 Poliitiline ärksus	Orienteeruda poliitilises süsteemis, teha kindlaks poliitiline vastutus ja vastutus mittekestliku käitumise eest ning nõuda tõhusat kestlikkuspoliitikat
	4.2 Ühistegevus	Tegutseda muutuste nimel koostöös teistega
	4.3 Isiklik algatus	Teha kindlaks oma isiklik kestlikkuspotentsiaal ning aidata aktiivselt kaasa kogukonna ja planeedi väljavaadete parandamisele

4.4.1 Poliitiline ärksus

Kirjeldus(4.1): *orienteeruda poliitilises süsteemis, teha kindlaks poliitiline vastutus ja vastutus mittekestliku käitumise eest ning nõuda tõhusat kestlikkuspoliitikat*

Poliitiline ärksus on suutlikkus mõjutada positiivselt kollektiivset tulevikku, haarates poliitilisel tasandil tegutsejad kaasa, et tegutseda muutuste nimel. Poliitiline ärksus eeldab suutlikkust analüüsida konteksti, leida võimalikke teid kestlikkuse tegevuskava edasiviimiseks ja teha kindlaks peamised sidusrühmad, keda saab kaasata, et aidata saavutada kestlikkust.

Poliitiline ärksus võib keskenduda normide, reeglite, eeskirjade muutmise ja institutsionaalse kestlikkuskohustuse toetamisele. Samas võib selle sihtmärk olla ka turg ja see võib tõugata tagant rohelist innovatsiooni või edendada elustiili ja käitumise muutumist. Rohepööre on üks ELi peamisi strateegilisi prioriteete ja valitsuste roll sellega seotud väljakutsete lahendamisel on muutunud järjest olulisemaks. Paljud eurooplased nõuavad kestlikkusprobleemide lahendamiseks meetmete võtmist poliitika kujundamise ja elluviimise eest vastutavatel isikutelt, kes vastutavad lõppkokkuvõttes meie ja tulevaste põlvkondade tuleviku eest. Kui küsiti, kes vastutab kliimamuutustega võitlemise eest, siis seadsid eurooplased 17 liikmesriigis esikohale riikide valitsused, viies liikmesriigis seadsid eurooplased esikohale aga ettevõtjad ja tööstuse ning ülejäänud viies liikmesriigis ELi enda⁶⁹.

Poliitiline ärksus annab õppijatele võimaluse saada muutuste mõjutajaks ja osaleda arutelus, mis mõjutab nende tulevikku. Lisaks näitab see õppijatele, et väikestel tegudel võib olla laialdane ülemaailmne vastukaja ja et kaasates teisi ideede ja tegevusega, mis panevad mõtte liikuma, saavad kõik anda oma panuse poliitilisse ärksusesse.

4.4.2 Ühistegevus

Kirjeldus (4.2): *tegutseda muutuste nimel koostöös teistega*

Ühistegevuse kui pädevuse lähtekoht on tõdemus, et kogukondade ja kodanikuühiskonna organisatsioonide roll kestlikkuse saavutamisel on ülioluline⁷⁰. *Ühistegevus* nõuab kaaslaste seas koordineerimistöö tegemist ja koostööd. Sama eesmärgi nimel ühiselt tegutsedes ja koos

töötades võivad inimesed leida võimalusi ja tulla toime probleemidega, et aidata tõhusalt kaasa kestlikkusprobleemide lahendamisele kohalikul tasandil. Kokkuvõttes avaldab see mõju ülemaailmsel tasandil.

Ühistegevus arendab õppijate „võimet ja tahet olla kriitilise pilguga osaleja demokraatlikes protsessides, mis puudutavad inimese loodusvarade kasutamist ja neist sõltuvust“⁷¹.

4.4.3 Isiklik algatus

Kirjeldus (4.3): *teha kindlaks oma isiklik kestlikkuspotsiaal ning aidata aktiivselt kaasa kogukonna ja planeedi väljavaadete parandamisele*

Isiklik algatus sõltub sellest, et inimene teab, mis liiki meede on võimalik, on kindel oma võimes muutusi mõjutada (sisemine kontrollipunkt) ja on valmis tegutsema⁷².

Võimalike meetmeliikide tundmine ja oma potentsiaali teadvustamine kestlikkusprobleemide valdkonnas on esimesed sammud, mida inimene peab astuma, et üksikisikuna initsiatiivi haarata. Isiklik algatus ei sõltu aga ainult tegutsemisvõimalustest ning inimese eneseteadlikkusest ja enesekindlusest. Sellel on ka tugev hoiakuline aspekt – tegutsemistahe.

Isiklik algatus toidab üksikisikute ettevõtlikku mõtteviisi ja annab neile võimaluse oma elus initsiatiivi haarata⁷³. Isiklikus sfääris tegutsedes saavad inimesed olla muutuste mõjutajaks ja eeskujuks, inspireerides kaaslasi püüdma kestlikkust saavutada. Ka võib see aidata ümber lükata müüte kestlikkusega seotud käitumise kohta, nt et kestlik eluviis on kulukam ja halvema kvaliteediga kui mittekestlik.

Lisaks ergutab *isikliku algatuse* pädevus inimesi võtma ennetavaid meetmeid, kui teatav tegevus või tegevusetus võib kahjustada inimeste tervist ja kõiki eluvorme (ettevaatuspõhimõte)⁷⁴. Selle asemel et oodata tegutsemiseks tõendeid, võib tegutsemine olla ebakindluse korral just soovitatav, sest tõendite ilmumise järel ootamine võib olla liiga kahjulik või on siis tegutsemiseks juba liiga hilja^{75,76}.